

A szélzsák a harmadik felvonás repülőgép-kísérleti jelenetének díszleteleme. Mintha erőteljes légáramlattól duzzadna, holott csak vízszintesbe húzott, merev preparátum. Sajnálatos szimbóluma a Nemzeti Színház Stúdiószínpadán látható előadásnak.

A színházi szórólap tragédiaként jelöli, tragikomédiaként értelmezi – a most futó *Karinthy Frigyes Összegyűjtött Művei* sorozat pedig a *Komédiák* első kötetében közli – az 1916-ban publikált darabot. A műfaji labilitás önmagában semmi rosszat nem jelentene, a Nemzetiben azonban egy szinte érdektelenné desztillált színművel találkozunk az, akinek van módja követni az eseményeket (ugyanis a hét nézőtéri tribün közül kettőről alig valamit, másik kettőről is csak keveset fog be a szem). A fiatal Karinthy „egy új és lehetséges dramaturgia körvonalait” ígéri lötyögős Előszavában; ebből a magyarázat semmit nem érzékel meg, s a szakirodalomban gyakorta kegyeltesen túldicséret opus is csak keveset. A beszélő nevű Ember Sándor mérnök drámájában a boldogtalanság és a boldogság az elsődleges bölcséleti tét. Kritikai hangsúlyokkal deklarált konklúzió, hogy a szív- és eszmardosó, eleven és forgandó élettel szemben a félelmeitől (és halálfélelmeitől) operációval sebtében megszabadított főhős érzelmek nélküli szabadsága mutatna utat a jövőbe.

Karinthy önvalomása a technika, a repülés iránti vonzalomban, a szerelmi és baráti védtelenség kivallásában irizál, ám a személyes mindjárt átszínezi magát a közösbe, az egyetemesbe. A példázat többszörösen kimódolt cselekményében ráismerni ugyan a szerző kedvelt motívumaira – idegműtét („késnyisszentés”) a laboratóriumban; elmékedések ember és gép viszonyáról, az utókorról; féltékenységgel, ok nélkül stb. –, a *Holnap reggel* mégsem működik a nagy (utópikus) Karinthy-írások színvonalán. Egyik lényegi mozzanata súlyosan ellentmondásos: mi a csudának teszteni – halálos veszedelmű, rákényszerített próbatételként, esetleg öngyilkos szándékkal – találmányát a konstruktor, ha éppen „a pilóta nélküli hadirepülőgépet”, az önerőből ölni képes gépmadarat alkotta meg?

Hargitai Iván elképzeléséből a tiszta, levegős, dísztelen játékkonstrukcióra való törekvés bontakozik ki úgy-ahogy. Inkább a szavakba, a dialógusokba, a polémiákba vetett bizalom, mintsem az események szövögetésére, az izgalom csiholására, a miliőteremtésre való hajlandóság. A darab egészét uralja – lomhán meg-megmozdított szimbólumként – a pusztításra termett (s tervezője ellen forduló) repülőgép ezüstös váza. Huszthy Edit ehhez hangolta hozzá a díszlethelyszíneket: az első felvonás jelentéstelenül elfüstöltgő ötletű cirkusz-

TARJÁN TAMÁS

Szélzsák – szél nélkül

■ KARINTHY FRIGYES: HOLNAP REGGEL ■

porondját (egy hangversenyerem mögötti, „füledt ízléssel berendezett szoba” helyett), a második felvonás takarékosan felvitt hangárját s a szenzációra kíváncsiak kis körkílóját a harmadikban. Az eredetihez képest megszürt kulisszák eszméje helyénvaló lenne, ha nem a szürke unalom áradna az egészből.

A két szereplőre – Emberre és az „árnyékára”, Olson Irjő finn orvosra – kihegyezett koncepcióból rajtuk kívül majdnem minden figura kipotyog. A Kovalcsik Anikó fényesre, színesre világított sablonjelmezeit hordó színészek sorából Ujlaky László (Lendvai, egy idősebb úr) mintha be sem tenné a lábát a színpadra: semmi tapadási pontot nem talált(ak neki) az alakhoz. Oldalán Major Melinda (Lendvainé) igyekszik egy-két erősebb hangsúlyt kicsikarni, s Murányi Tünde (Hermin, volt vidéki színésznő) tör az enyhe közönségesség nyers szféráiba. Lidérc Jenő újságíróra, a púpos Horváth Lencire, Zajcsek ka-

Rátóti Zoltán (Olson Irjő) és László Zsolt (Ember Sándor)

Major Melinda (Lendvainé), Murányi Tünde (Hermin), László Zsolt és Ujlaky László (Lendvai)

pitány és Békásy főhadnagy kettősére az epizodisták hiába vesztegetik energiájukat: e pocsék szerepeket (meg amelyek kimaradtak) az író nem igazította fő témája komolyságához (egyszerűen nézgelődőkre, „népre” volt szüksége). Bajomi-Nagy György (Stepan, montőr) legalább valami plebejus, egyéni izzel él (ha már éppen erre a kis feladatra vendégművészt kellett hívni). „Bella szép, hatásos, idősebb ember. Ősz haj, de fekete bajusz. Művész-elegancia. Puha mozdulatok. Jellemző, hogy Bellát bácsizák és magázzák nála nem sokkal fiatalabb emberek is, akiket ő tegez”: ez Karinthy instrukciója, s Benedek Miklós ruganyosan beáll a keretbe, hogy aztán egyetlen tényleges mozdulatot se tegyen. Mertz Tibor (Beniczky gróf) szerencsére jól megjegyezte az írotól, hogy „Beniczkyt én semmiképpen nem tartom ostoba embernek”, s az sem rossz irány, hogy a szerető-széptevő sokkal inkább a volt férjet, Embert gyűlöli, mint amennyire az ünneplott művésznőt, Lehotay Máriát bálványozza. Máriaként Schell Judit nem marad adós az érzelmi ingadozás, a növekvő tanácstalanság és lelkiifuradás kulturált, intellektualizált megjelenítésével, az ideges idegenség, az önazonosság-hiány rándulásával, s alkalmanként – az Ember Sándorral folytatott szóváltásokban – be is jut a dráma centrumába, ahol ugyanakkor csak a két „iker énre” hasadt nagybetűs Egónak: Ember és Olson duójának van helye (az öltözékük is ezért uniformizálódik a hosszú bőrkabát által).

Relative az ő közeledésük, utóbb eszmecsseréjük a legérdekesebb az előadásban. Annak ellenére is, hogy az *Ember* megszólítás-megnevezés emfázisai (konkrét jelölés, elvont – avantgárd – jel stb.) a sejtető pontosítást ki-kisiklatják. S az sem világos, egy ostoba és sunyi talpnyaló hitvány irománya miatt ismételtgi Emberről, hogy ő, a nagy feltaláló – rettenetes hadigép kieszelője a világháborúban – „egy csúnya kis pilóta”... Gellért Lajos, akinek a szerep íródott, az volt: kritikában gnómnak, háta mögött torzpfóának nevezték. Nála a testi rütség adalék volt a kiindulásában szerelmi kudarcdráma megéléséhez. László Zsolt lehet gyötört, lehet expresszív markáns, s lehet harmonikus doppelgängernek, a Rátóti Zoltán játszott Olsonnak éles ellentéte, a ráolvasott csúfság *itt* viszont csupán értetlenséget kelt (s az elvonatkoztatásai sincsenek meg).

A Nemzeti Színház Bánk bánja, László Zsolt és a Nemzeti Színház Peer Gyntje, Rátóti Zoltán feszül bele a két kivételes koponya kompromisszum felé tartó értelmiségi duellumába. Az *ember tragédiájával* (paródiáiróként is) sokat foglalkozó Karinthy Ádám és Lucifer szópárbaját (is) beletagozta emelt diskurzusukba – Ember-Ádám elluciferesedésének hozadékával. A két színész mintha egy üvegfal két oldalán állna és perdülne, amíg közösen – Olson biztatására, Ember fatalista erejével – át nem törik az *átlátszat* tábláját (mozgásuk koreográfiájára a sutokba dugott nézők részben csak következtethetnek). László ingerületen-kétségbeesetten vagabund dinamizmusa és Rátóti hűvösen-csalogatóan arisztokrátikus macskamozgása hitelesen adja ki a figurák rokonságát (magyar és finn; a tudomány két úttörője stb.) és idegenségét (Olson okossága már cinizmus, Ember kétségbeesése még a gyógyulás után sem a cinikusságba vált; a repülőgép-tervező konkrét viszonyokba bonyolódott kiútkereső, az agysebész antropológiai ajánlatok elvont lénye stb.). László Zsolt cikázik, sokféle testhelyezettel tördeli a teret, kínozza és bünteti Ember-magát. Rátóti suhan, tengelye a dimenzióknak, az ész igaza ül ki vonásaira. Hargitai Iván e két művész kormányzásában jutott a legtovább, s ők is kitűnő navigátorai maguknak és egymásnak: a pozícióváltogatásban mintegy fel-felcserélik, egymásba színezik a feleket. Nekik köszönhető, hogy a színházi este három órájából szűk harminc perc leköti a figyelmet.

KARINTHY FRIGYES: HOLNAP REGGEL (Nemzeti Színház, Stúdiószínpad)

DÍSZLET: Huszthy Edit. **JELMEZ:** Kovalcsik Anikó. **DRAMATURG:** Upor László. **ZENE:** Weber Kristóf. **KOREOGRÁFIA:** Horváth Csaba. **RENDEZŐ:** Hargitai Iván. **SZEREPLŐK:** László Zsolt, Schell Judit, Benedek Miklós, Mertz Tibor, Rátóti Zoltán, Bajomi-Nagy György m. v., Bródy Norbert, Orosz Róbert, Ujlaky László, Major Melinda, Murányi Tünde, Horváth Ákos, Koleszár Bazil Péter.